

Hlavní název: Slovník naučný.
Druh dokumentu: svazek
ISBN: null
Autor: Strana: 1030 - 1037

Podmínky využití

NK ČR poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny NK ČR a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny NK ČR není možné bez případného písemného svolení NK ČR.

Národní knihovna ČR
Klementinum 190
110 00 Praha 1

kramerus@nkp.cz

obraty se udávají. Těsně takové nesouží pak jenom lid p-em zaměstnaný, nýbrž i ostatní obyvatelstvo, k němuž pak zničený p. se obrací. Vůbec není rádné p. uměle podporovati, ovšem ale pustiti mu svobodu a neomezovati jej nad potřebu, aby nebyla dušena plodná podnikavost. P. takto sám sobě zůstavený a dostatečné svobody požívající prospívati bude zdárně v mezích obecnou potřebou jemu vykázaných, jež překročiti ovšem bylo by nebezpečno, čehož však nelze se tak snadno obávat. Výčitky, které se od obmezených lidí p-u činí, jakoby byl na újmu prvotní výroby, na zvýšeném pak stupni původem pauperismu, jsou nedůvodné; první jest zholds nepravdivá, neboť při náležité svobodě sama sebou utvoří se přiměřená rovnováha mezi p-em a prvotní výrobou, co se pak týče druhé výčitky, ta padá více na chybný způsob provozování p-u, nežli na p. sám. — Prostředky, jimiž p. valně se podporuje, jsou: průmyslové spolky, průmyslové školy a průmyslové výstavy po časné neb stálé (tak zvaná průmyslová musea), kteréž viz pod čl. Průmyslový.

Průmyslný, plný průmyslu; s průmyslem svou živnost provozující, na př. p. rolník, který nepřestává pouze na vyvozování z půdy surových plodin, nýbrž i ušlechťováním jich cenu jejich a tak i výnos svého hospodářství zvyšuje.

Průmyslový, co se týká průmyslu, jím se obírá nebo k němu se vztahuje. — P-vé spolky nazývají se taková společenstva, která sobě vytkla za účel seznati průmyslové poměry své krajiny a dle toho působiti k zvelebování a podporování průmyslu domácího. Účelu toho dosahují p-vé spolky způsobem rozličným, hlavně však zařizováním p-vých škol (v. níže), zakládáním příslušných biblioték, v nichž se chovají nejvíce knihy průmyslníkům prospěšné a jež bývají obyčejně spojeny s čítárnou, pak veřejnými přednáškami, vydáváním p-ch časopisův a t. d. Takové spolky se nalézají ve všech zemích, kde jest probudilý duch průmyslný, jako v Britanii, Francii, Německu a t. d. Takový p. spolek jest i P-vá jednota čili vlastně jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách v Praze (býv. klášter sv. Havla, čís. 539—I). Jest to soukromá společnost s nejvyšším povolením pod besprostřední ochranou J. V. císaře a krále. Úřadující nejvyšší purkrabí (nyní místodržící) jest protektorem jednoty. P. j. česká jest nejstarší v Rakousku a náleží vůbec mezi první v Evropě zřízené p. j-ty. Účelem jednoty jest povzbuzení průmyslu a oživení živnostenské činnosti všech větví jejích v království Českém. Prostředky k dosažení těchto účelů, kterýchž jednota dle potřeby používá a jež vztahují se buď k oživení a rozšíření vědy a umění v průmyslném směru anebo k povzbuzení činnosti v řemesle a obchodu, jsou: 1) založení technologické knihovny, spojené s veřejným ústavem vyučovacím a kopírovacím; 2) vystavení jiných věcí k technickému poučování; 3) vydávání a podporování technologických časopisů a děl v zemských jazycích; 4) vyučování kreslení a naučné přednášení živnostníkům; 5) zařizování a podporování cestování v průmyslném směru; 6) zařizování veřejných výstav výrobků živnostenských; 7) cenné úlohy na technické otázky; 8) uznávání výtečných prací v oboru průmyslu; 9) sbírání statistických zpráv pro řemesla a obchod; 10) jednání se státní správou o předmětech průmyslových. Ústavy, kterými jednota nyní působí, jsou: a) Kancelář s archivem, obsahujícím bohaté prameny k dějinám novějšího průmyslu českého. b) Živnostenská poptavárna (schránka

na otázky), jejímž účelem jest, aby zvláště menším živnostníkům poskytla se příležitost, zdarma dodělati se spolehlivé rady v rozličných případech vyrábění neb odbytu se týkajících, na př. kde prodává se ten neb onen material, prospěšný nástroj za levnou cenu a v nejlepší jakosti, jak se jistá práce nejsnadněji vykoná a t. d. Otázky mohou se do poptavárny buď přímo vložiti aneb též poštou zaslati; jméno tazatele nemusí býti udáno. c) Knihovna nově spořádaná, obsahující 6040 děl v 13.580 svazcích a sešitech, mirno 53 zeměpisné, zeměpytné a statistické mapy a tabulky, seřaděna jest dle předmětů v 25 hlavních a 207 pododdělení a chová po knihovně polytechniky Vídeňské nejbohatší sbírku technologických a vůbec průmyslových spisů ze všech veřejných knihoven v Rakousku. Čítárna pro obecnostvo umístěna jest ve dvou síních, a vyjímaje školní prázdniny a velké svátky, po celý rok každému přístupna a sice od 10—12 hod. dopol. a od 4—9 hod. večer ve všední dny, pak od 8—12 hod. dopol. a od 2—5 hod. odpol. v neděli i ve svátek otevřena. Počet čtenářů obnáší nyní ročně 20.000. V čítárně členů vyloženo jest 47 časopisů českých, polských, německých, francouzských a anglických obsahu přírodovědeckého, technologického a národno-hospodářského. d) Kreslárna, škola pro vzorkování a předmětové vyučování (v. Průmyslová škola). Dříve při jednotě zřízených ústavů jako: statistické kanceláře a ústavu kopírovacího tobo času není; na místě starší sbírky vzorů a modelů zřízen v nejnovější době nový veledůležitý ústav: e) stálá výstava p-ch výrobků a děl výtvarného umění. Výstavu spravuje pod předsednictvím vrchního ředitele zvláštní komise skládající se z jednatele, pak z představených zastupitelstev p-ých zaměstnání a představených výborů pro p-ou osvětu. Vystaviti se mohou jen vzorné předměty, rozhodnutí přísluší komisi. Členové jednoty mají přednost před jinými vystavovateli; ti to zapraví za místo jistý určený příspěvek napřed a na vlastní účet předměty dopraví i odstraní. Komise nakoupí z fondu k tomu cíli povoleného vzorné domácí i cizozemské výrobky a vystaví je. Do výstavy platí každý vstupné. Bez vědomí komise nemá se ničeho prodati; ze stržených peněz připadne 5% k fondu výstavy. Komise nakoupí každé čtvrtletí s ohledem k peněžitému příspěvkům vzorné předměty a slosuje je. Členové jednoty, jež ručí za schodek z výloh výstavních, rozhodují při najímání místností, nářadí a určování služného úředníků výstavních. — Členové jednoty jsou zakládající, přispívající, činní, záslužní a čestní. Zakládající členové jsou ti, kteří ji založili, pak ti, kteří se zavážou k ročnímu příspěvku nejméně 25 zl. 20 kr. r. č. a krom toho k základní majetnosti j-ty 52 zl. 50 kr. r. č. složí. Přisp. čl. platí ročně nejméně 10 zl. 50 kr. r. č. Činní čl. jsou ti, ježto jednota jmenuje a kteří se zavážou práce pro j-tu vykonávati. Zasl. čl. obdrží toto důstojenství co nejvyšší vyznamenání za práce v oboru průmyslu. Čestnými čl. mohou se jmenovati osoby, které zvelebováním průmyslu tak se vyznamenaly, že si j. za čest pokládá, mezi své čl. je přijmouti. Všichni čl. mají svobodný přístup do všech shromáždění, stejné právo k hlasování a činění návrhů. Čl. obdrží diplomy a veškeré tištěné zprávy o činnosti j-ty zdarma, mají právo z knihovny knihy si vypůjčovati, když náležitou zálohu složili, čítárnu časopisů navštěvovati a v místnostech stálé výstavy (až v život uvedena bude) výrobky své bezplatně vystaviti, a obdrží ku každému slosování vzorných předmětů

výstavy jeden los zdarma. — Správu a řízení j-ty má na starosti vrchní ředitelství, jež záleží z vrchního ředitele, jednatele, čtyř správních radů, představených zastupitelstev průmyslových zaměstnání a představených stálých výborů pro průmyslovou osvětu aneb náměstků jejich. Vrchní ředitel jest představeným jednoty a volí se od všech členů ze středu zasl. čl. j-ty na šest let. Jednatel jest zástupcem vrch. řed. a volí se tak jako správní radové ze středu přisp. čl. na šest let. Čtyři správní radové řídí: písemnictví, vědeckou činnost, pokladnictví a hospodářství. Zastupitelstva průmyslnických zaměstnání jsou: pro hornictví a hutnictví, pro řemeslo, pro továrnictví a pro obchod. Zastupitelstva mají j-tu ustavičně v srozumění s provozujícími průmyslníky a tím v úplné známosti stavu a potřeb průmyslu zachovati. Každé záleží ze znalého zastupitele a jeho tajemníka, které volí ročně čl. ze svého středu. — Stálí výborové pro p-ovou osvětu jsou: pro technické strojnictví, pro technické vědy pomocné a průmyslnické vzdělání vůbec, pro výtvarné umění ve všem, co se dotýče živnosti, a pro průmyslnickou statistiku. Mají se starati o vyvinování a rozšíření dokonalých vědomostí a jednotlivých zkušeností ve svých předmětech, zejména rozpravou v shromážděních týdenních. Každému čl. dává se na vůli, aby k jednání neb více oborům se přihlásil, pro které jsou výb. pro p-ovou osvětu. Každý výbor volí se výborně ze středu účastníků jeho, kterýž volí pak opět ze svého středu představeného a tajemníka. — Agenti. Pro všeobecný neb zvláštní prospěch j-ty a se zvláštním ohledem na větvě průmyslu, které se nacházejí v rozličných krajinách v Čechách, a na čl. j-ty tam přebývajících, ustanoví z nich krom Prahy vrch. řed. agenty neb jednatele venkovské, jejichž obor činnosti ustanovuje zvláštní instrukce. — Zkušební komise ku přehlídce účtů na majetek j-ty volí se na šest let od členů j-ty z jejich středu z tří osob a tří náměstků, která si ze svého středu představeného vyvolí. — Shromáždění členů vůbec jsou trojí: týdenní, měsíční a výroční. V týd. shrom. jednotlivých oborů konají se nové volby stálých výborů, rokuje a přednáší se a vystavují se předměty, jež se týkají oboru. Měsíční shrom. odbývají se některý den každého měsíce, vyjímajíc měsíc březen, ve kterémž jest výroční shromáždění Vm. shr. rozhoduje se v příčině základního jmění, pak která pravidla se mají nově uvést, změniti neb zrušiti, pokud neobsahují změnu správních pravidel j-ty; jmenují se činní čl., volí se zast. prům. zaměstnání a odbývají se přednášky. Předmětem výročního shr. jsou volby vrchního ředitele, jednatele, správních radů a skoumatelů účtů, jmenování záslužných a čestných čl., změna správních pravidel i stanov. — Jmění. Nemovitého jmění j. p. nemá. Movité jmění záleží kromě knihovny, sbírek, nářadí atd. z následující hotovosti (dle výkazu pro r. 1864): Nadace jednoty 10074 zl. 37 kr.; nadace zakladatelů 4232 zl. 43 kr.; nadace k cenám 3438 zl. 37 kr.; nadace k odměnám 378 zl. 45 kr.; nadace české průmyslové školy 14.533 zl. 53 kr.; německé průmyslové školy 3392 zl. 27 kr. Předchozí rozpočet na r. 1865 vykazuje příjmů 11944 zl. a vydání 11231 zl. — Dějiny. Doba I. Od r. 1829—1844. Činnost j-ty od založení jejího až do změny stanov. Po skončení válek s Napoleonem I. pomýšleno ve věch zemích na prostředky, kterými by kleslý blahobyt opět se povznesl, a věnována proto všeobecná pozornost zvelebení průmyslové činnosti co přednímu zdroji k rozmnožení národního bohatství. I v Čechách nalezla tato snaha svých pěstitelův, a sice

byla to opět vlastenecky smýšlející šlechta česká, kteráž k zřízení četných ústavů: hospodářské a učené společnosti, konservatoria hudby, polytechniky, národního musea, akademie výtvarných umění a j. podnět dala a vydatné podpory poskytl. Český průmysl trpěl tenkrát nejen závoděním průmyslné pokročilejších národů, nýbrž i klamným přeceňováním cizích výrobků na ujmu domácích; bylo tedy zapotřebí pomoci dvojnásobné. Aby české obecenství přesvědčilo se o dobré jakosti domácího zboží a nespravedlivých předsudků zbaveno bylo, uznáno za nejlepší prostředek k dosažení vytknutého cíle: uspořádání výstav p-ých výrobků. Z prospěchu, jenž z výstav (první roku 1828, druhá roku 1829 a třetí roku 1831 zařízena) pro zvelebení p-ové činnosti plynul, poznali šlechtí mužové, jejichž přičiněním výstavy ve skutek uvedeny byly, zvláště hrabě Karel Chotek z Chotkova a Vojnína, nejvyšší purkrabí království Českého, hrabě (později kníže) Josef Dietrichstein, baron Eichhoff, ředitel techniky Gerstner, guberniální rada Karel Aug. Neumann a j., jak prospěšné by bylo, kdyby cíl svůj, t. j. zvelebení průmyslové činnosti stále bez překážky sledovati mohli. Hrabě Dietrichstein a rada Neumann byli první, kteří vyslovili myšlenku, založiti stálou jednotu ku povzbuzení průmyslu v Čechách, již hrabě Chotek rázně se uchopil a všemožně o uskutečnění její se přičiňoval. Hrabě Dietrichstein sepsal památní spis, v němž líčí potřebu a důležitost p-vé j-y a vyzývá k jejímu založení; taktéž vyhotovil první návrh stanov. Dne 19. března 1829 vydáno vyzvání k českým stavům, načež ihned hrabě Chotek co první zakladatel j-ty se podepsal; jeho příkladu jiní následovali. Stanovy j-y hrabětem Chotkem všele doporučené došly přimluvou českých šlechticů, ministra hraběte Kolovrata a presidenta dvorní komory hraběte Klebelsberka, nejvyššího schválení dne 9. prosince 1829. Ačkoliv nyní započeti činnosti p-vé j-ty ničeho v cestě nestálo, nevstoupila přece ještě tímto rokem v život, an politické události tehdejší doby (druhá francouzská revoluce) a následkem toho vážnutí ohrodu a konečně vypuknutí cholery toho nedovolovaly. Teprv roku 1833 nastala příznivější doba a odbývalo první shromáždění zakladatelův dne 1. března 1833 v stavovském sále za předsednictví nejvyššího purkrabího hraběte Chotka, ve kterémž se p. j. konstitovala a prozatímní představenstvo zvolila, a sice za vrchního ředitele: hraběte Josefa z Dietrichsteinu, za členy ředitelstva z členů zakládajících: starohraběte Hugona ze Salmu, hraběte Bedřicha Deyma a hraběte Josefa Nostice syna. Hrabě Karel Chotek převzal protektorát j-ty, kterážto hodnost od těch dob náležela vždy toliko nejvyššímu purkrabímu království Českého. Shromáždění zakladatelův uzavřelo též, aby co pečeť jednoty přijal se český lev s nápisem českým: „Ředitelstvo jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách.“ Místopresident gubernia baron Procházka předsedal sám komisi výtečných znaleců českého jazyka, aby nápis určitě sestavil. Stanovy jednoty a vyzvání stran přístupu uveřejněno (poslední též v *Časopise Českého Musea*) a vydána brožurka o j-tě od K. Krentzberga v němčině sepsaná, aby i za hranicemi o j-tě vědomost obdrželi. Dřívější výbor, jenž výstavy p-vé řídil, splynul s j-tou, jakož i jmění jeho, obnášející 1348 zl. 10 kr. a výstavní odměny v ceně 771 zl. Prozatímní ředitelství staralo se všemožně, aby j. získala údy též mimo Čechy, a k tomu cíli vyzvalo obchodnictvo města Vídně a Terstu k přístupu. Činnost svou počala j. ukončením posouzení na výstavě r. 1832 vysta-

vených předmětů, uveřejněním zprávy výstavní a udělením medailí, což dělo se dne 4. října 1833 ve velkém slavnostním sále v král. hrade na Hradčanech. Učiněn počátek k založení knihovny a čítárny, sbírání statistických zpráv o domácích technických živnostech a přikročeno k vydávání *Mittheilungen über Gewerbe und Handel* (Zprávy o živnostech a obchodu) v neurčitých lhůtách, s počátku redakcí Kreutzberga, od r. 1837 rady Neumanna. Konečně rokovan o mnohých důležitých zájmech týkajících se cukru burákového, vlněných a lněných výrobků. Též zřízena při j-tě záložní kasa k tomu cíli, aby potřebným ale pilným řemeslníkům poskytovala se peněžní podpora na úvěr a za úroky. První valné shromáždění všech členů odbývalo se teprv dne 1. říj. 1834, ve kteréž zvoleno skutečné vrchní ředitelství záležející z hraběte Josefa Nostice, továrníků Jerusalema a Antonína Richtra, kupce J. B. Riedla, guberniálního rady Neumanna, starohraběte Hugona Salma, hraběte Bedřicha Deyma, peněžníka C. Fiedlera a knížete Bedřicha Ottingen-Wallersteina. Aby j. v jednotlivých oborech průmyslové vědy lépe účinkovati mohla, zvoleno více slovutných znaleců, jako: Balling, Halaška, Hartmann, Janko, Kraus, Kurer, Precht, Prokesch-Osten, Rietsch a Zippe. Příjem jednoty obnášel 13.348 zl. 45 kr. vydání 1852 sl. 59 kr., jmění záložny bylo 770 zl. 36 kr. Brzo na to získala j. přičiněním hraběte Chotka v nájem místnost v bývalém klášteře sv. Havla na Starém městě, kdež až posud se nachází. Nemenší činnost jevila jednota r. 1835. Pečovala o vývoz českých výrobků do Řecka a Orientu, o vyslání domácích techniků na zkušenou do ciziny, a prohlásila (dne 14. čce) knihovnu svou co veřejnou t. j. každému přístupnou; dále podala několik dobrých zdání a brala vůbec nejvšelejší podíl na všech otázkách a záležitostech domácího i cizího průmyslu se týkajících. K návrhu vlasteneckého hraběte Kašpara ze Šternberka pečováno též o vzdělání ryze českého řemeslnictva vydáváním *Všeobecné a zvláštní technologie či naučení o řemeslech* od Poppe, zpracované od Jana Svatopluka Presla, kterýž spis též zdarma rozdávan byl; pak podporováním zařízení nedělních p-vých škol v obou zemských jazycích v Praze a na venkově (v. Průmyslová škola; dějiny, kdež vše další, co p. j. ve prospěch p-vých škol učinila, obsaženo jest, protož v tomto článku vše o p-vé škole jednající vynecháno bylo). Vždy více klesající průmysl lnářský zavdal j-tě příčinu k rozmanitým úvahám o prostředcích ku povznesení jeho, tak jako žádosti průmyslníků rozličných oborů k ředitelství stran celních, živnostensko-policejních a j. záležitostí měly za následek, že j. stala se prostředníkem jejich u vlády a v tomto spůsobu až do zřízení komor živnostenských a obchodních účinkovala. R. 1836 uspořádána čtvrtá p. výstava zemská, jež přispěla spolu k oslavení korunovace Ferdinanda Dobrotivého za krále Českého a předstihla co do výsledku předešlé. Od 251 vystavatelů bylo 4046 čísel a 60.000 předmětů v ceně 100.000 zl. stří. vystaveno a uděleno 11 zlatých, 26 stříbrných a 29 bronzových medailí. Vyslání techniků na cesty do ciziny dělo se ve větší míře, takéž literární činnost j-ty se rozmnožila. *Mittheilungen* dále se vydávaly a počalo se vydáváním *Technologického časopisu* v jazyku českém redakcí J. Sv. Presla; zřízen ústav kopírovací pro účely p-vé, vypsány obětavým přispěním továrníka Ed. Leitenberga ceny týkající se tisků kartounů; ukončeno vypracování policejního řádu pro továrny a činěny přípravy k vydání letopisů (*Jahrbuch*) nových vynálezů. Roku 1837—38 pečováno zvlášť

o rozmnožení knihovny, která čítala t. r. 3146 děl v 6230 svazcích, a zřízena čítárna novin, kteráž tak jako knihovna nyní denně otevřena byla. R. 1840 dne 29. února a 20. dubna děla se dle stanov nová volba celého vrchního ředitelství. Hrabě Dietrichstein složil následkem stálého jiného zaneprázdnění úřad vrchního ředitele, a na místo něho zvolen kníže Ottingen-Wallerstein. Až na hraběte Jos. Nostice, který se poděkoval, zůstalo nové ředitelství jako dříve. Nové ředitelstvo staralo se tak jako dříve o odbyt českých výrobků do Orientu, a k tomu cíli vstoupilo ve spojení s tamnějšími rakouskými konsuláty a podporovalo cestu kupce Reinelta do Orientu a Persie penězi. R. 1841 proměněny a spojeny *Mittheilungen* a *Jahrbuch* v nový měsíčně vydávaný časopis *Encyklopädische Zeitschrift des Gewerbeswesens* redakcí prof. Ferd. Hesslera, za to však upustilo se od dalšího vydávání českého *Časopisu technologického*, neboť nedošel dostatečného odbytu a pak se za to mělo, že pro potřeby českého řemeslnictva lépe postaráno jest *Průmyslovým poslem* od doktora Amerlinga vydávaným. — Nové ředitelství pokračovalo v užitečné činnosti j-ty ve vytknutém směru dále; pohřešovalo však účastenství z třídy průmyslníků, pro niž působiti vlastně j. přede vším jiným za úlohu si byla vytknula. Aby se toho snáze docílilo, usnešeno na návrhy hraběte Dietrichsteina a hraběte Lva Thuna, aby se dosavadní stanovy přepracovaly, k čemuž vyvolen byl zvláštní komitét. Toho času také uznávali, že je zapotřebí, aby praktičtí a vzdělaní průmyslníci ve svůj vlastní jakož i ve prospěch průmyslu samostatně vystupovali, majíce vliv na státní správu, jakož i na celní, finanční a továrnícké zákonodárství. Na návrh Kübeckův uzavřeno, aby se vláda požádala, by se počalo se stavbou železnic, což všude přijato bylo s velkou nadějí, že průmysl znamenitě se zvedne. Uznali domácí průmyslníci naši, že vší silou musí se zasaditi o to, aby mohli konkurovati s průmyslem cizím. Nové ředitelství uznávši tuto nutnost vytknulo si trojí úlohu: vzdělání živnostenskému dáti více reálného směru ve prospěch řemeslnického vzdělání, zasaditi se o to, aby úvěr více zkvetl a celnictví svobodomyšlnějším se stalo, by takto domácí průmysl volněji se pohybovati a s cizím závoditi mohl; toť bylo péči nového ředitelství. Národního hospodářství a statistiky v jednotě více si všímáno, i utvořil se pro ně zvláštní odbor. Vrchní ředitelství, uznávši statistiku co základ všech pravých a důkladných hospodářských rozprav a náhledů pro přímé poměry, zařídilo zvláštní statistickou kancelář a povolalo do úřadu pana Arnošta ze Schwarzeru (r. 1848 rakouský ministr veřejných prací), aby pod návodem guberniálního rady Neumanna a spolupůsobením guberniálního koncipienta Neumanna sbíral a pracoval materiál pro statistiku. — Dne 23. a 24. dub. r. 1842 ve valné hromadě bylo o nových stanovách rokovan, kteréž pak přijaty a předloženy byly císaři ku schválení. Nejvyšší sankce udělena byla dne 23. září r. 1843, a brzo na to přikročeno k reorganizaci jednoty na základě těchto stanov. Podstatnou stránkou těchto nových stanov (jež dosud v platnosti jsou a z nichž stručný výtah podán na počátku tohoto článku) bylo snížení příspěvku spolkového, aby i méně zámožné třídy průmyslnické usnadněn byl přístup do jednoty. Mezi tím působila jednota dále pod zatímní správou barona Kotza, kterýž po odstoupení vrchního ředitele, knížete Ottingena, v lednu 1842 stal se jeho nástupcem; pečovala zvlášť o zdar knihovny i škol. Toho času však utrpěla značnou ztrátu některých horlivých členů. Hrabě Chotek, který byl po dlouhý čas

horlivým protektorem a podporovatelem j-ty, poděkovav se z místa co vrchní správce země vystoupil, taktéž guberniální rada Neumann; knížete Oettingena, druhého vrchního ředitele, vyvrvala smrt z náručí jednoty. — Doba II. Od r. 1844—1852. Činnost jednoty po zavedení nových stanov. Na Nový r. 1844 oznámilo vrchní ředitelství nové stanovy, připojivši k tomu vyzvání ku přístupu. Vyzvání toto došlo utěšeného výsledku. Vstoupilo do j-ty na novo 20 zakládajících a 91 přispívajících údů. Dne 1. května obdávána byla první valná hromada za nových stanov; od této hromady vzala činnost j-ty důležitý obrat. Přistoupilo mnoho členů, zvláště z třídy měšťanské a průmyslnické. J. tím ovšem pozbyla významu a vlivu společenského, získala si však hojně účastenství v kruzích výhradně průmyslových. V dotčené valné hromadě zvolen byl kníže Hugo Salm za vrchního ředitele, baron Kotz za jednatele, za správní rady pánové: Fiedler, Halla, Pomsel a Antonín Richter. Poněvadž poslední pán volbu nepřijal, zvolen v následující první měsíční hromadě na jeho místo profesor Hessler, a když tento se odebral do Vídně, opět profesor Balling. V druhé měsíční hromadě byla poprvé zvolena zastupitelstva průmyslových zaměstnání, a od 15. listopadu 1844 počaly týdenní shromáždění a volby stálých výborů. Tímto způsobem vzrostlo vrchní ředitelství na 15 členů a mohlo rozsáhleji působiti nežli dosud. Ročně obdávvalo se 11 měsíčních hromad, mimo četná shromáždění týdenní, sesení výborů a vrchního ředitelství. O činných otázkách bývalo živě a horlivě rokováno. Vůbec bylo lze pozorovati horlivou činnost v j-tě, čímž mnohého prospěchu se docílilo. Počet členů vzrostl z 341 na 435 a 588, až roku 1847 čítalo se 600 členů. Veřejně obdáváná shromáždění vzbudila účastenství obecnstva, ve veřejných listech živě o nich pojednáváno. Po jistou dobu soustředilo se v jednotě účastenství všech privátníků ve všech veřejných záležitostech, které se týkaly vývinu hmotného prospěchu a blahobytu země, pokud záležitosti tyto zasahovaly do oboru činnosti p-vé j-ty. Čím více ruch v průmyslu a čilost obchodního spojení se zmáhaly, tím více přicházely ve styčnost s vládou; za tou příčinou činila tato častější dotazy na p-vou j-tu, aby znatelé průmyslu a mužové v národním hospodářství prosluli svoje dobré zdání podávali. — Hojně bohatství země České bylo důležitým prostředkem, aby blahobyť její se zvedl; protož vývin hutnictví a hornictví byl důležitou péčí j-ty; sestavil se komitét, kterýž vypracoval plán pro hornickou jednotu. — Obchodu otevřely se nové cesty do východu přes Terst; vysílaly se obchodní misie do Levantu a Persie, řízením Erichsenovým do Východní Indie a do Číny, kterýchžto výprav jednotu se účastnila ze vši síly své. — Neblahé poměry úvěrní, jakož i nedostatek bursy peněžní a pro zboží přiměly j-tu k tomu, že sestavila zvláštní komitét, pod předsednictvím pána z Lämelu a hraběte Bedřicha Dejma, kteréž by podalo promemoria a žádost k vysoké vládě v záležitosti této. Taktéž důležitého průmyslu lnářského j. stále s horlivostí se ujímala, neboť v posledním století značně byl klesl. Ač prostředky j-ty toho nedovolovaly, aby tomuto zanedbanému odvětví průmyslu opět na nohy pomohla, přece má o ně zásluhu tu, že se ho ujala upozorníc na ně veřejnost a přimlouvajíc za ně u vlády. J. navrhla zajisté praktické a nejdůležitější prostředky, jako: přísnější policii pro dobrou míru, pravost zboží, zařizování a podporování strojních přádelen, ulehčení v záležitostech celních a udělení výhod pěstovatelům lnu. Též zasadilo se vrchní ředitelstvo o to, aby zlepšením ručních přádelen možno bylo zavoditi se stroji, ač obětivost její nepotkala se s žádoucím výsledkem. Pan šlechtic z Nádherných, majetník Ahrsbachu, povolal z Vestfálska tkalcovského mistra, aby vyučoval pohorské obyvatele české vestfálskému a belgickému přádelnictví; vrchní ředitelství j-ty podporovalo ho a staralo se o to, aby i na jiných místech vyučoval. — Znamenitou zásluhu získala si j. toho času upozornivši, že na železniciích spotřebuje se nesmírně mnoho dříví k topení v lokomotivách; navrhovala, aby se užívalo více topiva ze skamenělých zbytků rostlinných. Na základě toho sestoupila se komise, z pánů prof. Ballinga a tří členů z vrchního ředitelství, pp. guberniálního rady Neumanna, obchodníka Batky a Eman. Zdekauera záležející, kterážto komise učinivši pokus v topení kamenným uhlím a koksem nalezla výsledek úplně uspokojivým — a státní správa nařídila, aby kamenným uhlím se topilo. Tím vytknuty jsou meze přespřílišné spotřebě dříví, a mimo to dán podnět k novému zvelebení hornictví — dobývání kamenného uhlí. — Na místě výroční zprávy vydávala nyní j. *encyklopedický časopis*, jež s počátku profesor Hessler obratně redigoval; nicméně list se nevyplácel a j. musela mnoho dosazovati. Když byl profesor Hessler odešel za svým povoláním na polytechnický ústav do Vídně, převzal r. 1845 redakci prof. Balling. Časopisu přibývalo předplatitelů, že tak r. 1848 j. nemusela na něj více připláceti. Mimo to působila j. dosti činně v kruhu literárním; pečovala o vydání adresní knihy pro Čechy a vyšlo oddělení pro kraj Pražský a Bolešlavský; vydávání spisů živnostenských vylo ponecháno soukromé péči Presslově a dra Amerlinga; přece však usnesla se j. o vydávání *živnostenského týdeníku*, jež hrabě Bedřich Dejma, Wumbrand a František Thun podporovali, zaplativše roční schodek dva tisíce zlatých. *Týdeník* vydáván byl v obou zemských jazycích, značný schodek však byl příčinou, že tento list opět zašel. Perner navrhoval, aby j. založila zvláštní fond pro vydávání proutonárodních živnostenských spisů, ku kterémuž účelu navržen byl také plán, nebyl však za dobrý uznán. — Hromady, zvláště hromady měsíční a výborové pilně se obdávaly, podporující takto vydatně činnost vrchního ředitelství. Mezi hromadami měsíčními a vrchním ředitelstvím však nastal nemilý spor o kompetenci; tento spor byl příčinou, že r. 1847 a 1848 mnoho členů z j-ty vystouplo, zvláště členů zakládajících. Spor tento zajisté byl také příčinou, že kníže Hugo Salm poděkoval se z vrchního ředitelství a později zcela z j-ty vystoupil; nikdo pak nechtěl volbu za vrchního ředitele přijmouti, ač častěji volby tyto se obdávaly. Hrabě Vojtěch Dejma, kterýž r. 1847 převzal po svob. pánu Kotcovi jednateleství, po delší dobu byl jediným správcem j-ty. Teprve dne 30. dubna r. 1848 byl ve valné hromadě hr. František Harrach jednohlasně za vrchního ředitele a hrabě Vojtěch Dejma na dále za jednatele zvolen. Oba volbu přijali. — Události a nepokoje r. 1848 ovšem značně obmezily činnost j-ty a nepůsobily právě ve prospěch účastenství se strany členů. J. však přece činila přípravu k výstavě průmyslových výrobků za příležitosti universitní slavnosti. — Výroční zpráva ode dne 30. dub. r. 1848 obsahovala následující zajímavosti: Petice k vládě za zřízení bursy v Praze, povolení k zaražení hypotečního banku, vydání vhodného směnkového řádu. Dále zasazovala se j. o zřízení obchodní školy v Praze, podala své dobré zdání

o zaražení hornické jednoty; žádala, aby vydán byl zákon k ochraně známek a vzorků průmyslových, a podala o tom promemoria sepsané dr. Strobachem; doporučovala cestování techniků ve prospěch inženýrů; podporovala udělování premií pěstovatelům lnu a přimlouvala se za ochranu vlády ve prospěch mnohých průmyslových a obchodních záležitostí. — Činnost j-y byla mnohostranná a povzbuzující toho času ve měsíčních hromadách se soustřeďující, kde důkladné přednášky o plavbě a zrušení cla na Labi, o národním banku a o domácích peněžních poměrech, o důležitosti tkalcovských škol a p. živě rokováno bylo. — Toho času čítalo se 613 členů; však následující politické hnutí účinkovalo i na j-tu; obdávány zřídka hromady, ani vrchní ředitelství v r. 1848 a 1849 často nezasedalo, až r. 1850 téměř všechny hromady naprosto přestaly. Výhradně působily nepokoje škodně na počet členů; v dubnu r. 1848 bylo ještě 114 zakládajících členů, jichž ale rychle ubývalo, až r. 1849 jen 85 se jich čítalo a r. 1851 v březnu toliko 65. Těž přispívajících členů ubylo v témž čase mnoho, z počtu 417 zbylo jich 276 a konečně jen 214. Veškerý počet členů klesl od r. 1848 do r. 1849 z 613 na 539 a roku 1851 na 359. Mezi vystouplými bylo jich mnoho, kteří ročně 24 zl. přispívali, čímž ovšem utrpěla j. značnou ztrátu zvláště v příjmech svých. — Doba III. od r. 1850 do r. 1858. Působení j-ty po zřízení obchodních a živnostnických komor. Když zaraženy byly obchodní a živnostenské komory, za jejichž zřízení se byla též jednota u vlády přimlouvala, převzaly tyto mnoho do oboru své činnosti, co dříve bylo úlohou j-ty ku povzbuzení průmyslu českého; toho času mnoho členů z j-ty vystouplo, což přimělo ředitelství k tomu náhledu, že svoji dosavadní činnost změnit a jinému oboru působnost svou věnovati musí. J. uznala, že hlavní její podporou a silou jest stav živnostnický, a pro tento působiti že jest jejím hlavním povoláním. Za tou příčinou změněny byly dosavadní stanovы spolkové, příspěvky byly sníženy, aby i méně zámožnému živnostníku poskytnuta byla snadná příležitost, do j-ty vstoupiti. Brzo však se objevilo, že na základě změněných stanov velmi málo lidí přistupovalo, a ředitelstvo uznalo, že podržení starých stanov lépe působiti může, protož od těchto nových zatím na rok přijatých (od r. 1851—1852) stanov zase upuštěno bylo a přijaty opět dřívější. Za tento rok ovšem činnost j-ty neustala, byla však velmi omezena; údů ubylo, příjmy spolkové se zmenšily, protož nebylo ji možno tak rozsáhle působiti jako dříve. Upuštěno od dalšího vydávání spolkového časopisu a peněžitá vydání omezena byla na nejn nutnější potřeby. — Toho času jednalo se právě o tom, má-li Rakousko připojeno býti k celní jednotě německé; ministerstvo vyzvalo p-vou j-tu aby vtomto ohledu svůj náhled vyslovila. J. tudíž vyzvala všechny české průmyslníky, aby své zdání podali; zvolila zvláštní komitét, kterýž měl vypracovati promemoria, ježto by se ministerstvu předložilo. Komitét vyslovil se v ten rozum, aby připojení se Rakouska k celní jednotě německé bylo zatím odloženo. — Když r. 1849 děly se porady, jak by národní bank zreformovati se dal, účinkovali v poradách těchto tři členové jednoty co znatelé; mimo to též horlivě působení jednoty i v jiných státních záležitostech, jako doprava zboží po železnicích, zlepšení poměrů obyvatelstva Krkonošského a v Rudohoří a j. potkalo se s dobrým výsledkem. Na kongresu rakouských důvěrníků, kdež se jednalo o revisi celní sazby, zastoupena byla j. důstojně panem Františkem Richtrem; týž pán přimlouval se za ná-

ležitě spravování českých železnic. — Na všeobecně i domácí výstavy, v novějších čase hojně obdávány, vysílala j. svoje vyslance, aby z nich ve prospěch domácího průmyslu těžili. — Dne 11. bř. r. 1851 zvolila j. profesora Ballinga za svého jednatele, kterýžto úřad pan profesor již prozatímne po dva roky na místě nepřítomného hraběte Dejma byl zastával; r. 1852 zvoleno bylo nové vrchní ředitelství jakož i správní rada. Mezi tím účastenství pro j-tu opět více oživovalo; r. 1850 bylo toliko 358 členů, kterýžto počet po dva roky zůstal stálý; roku 1853 v květnu bylo 367, r. 1854 ku konci května již 375 členů. Vrchní ředitelství sužilo se nyní za změněných poměrů, aby působilo přede vším osvětou, vyučováním průmyslu ve škole, lepším zařízením knihovny a čítárny, veřejnými přednáškami a předkládáním zajímavých výrobků, v kterémžto oboru vděčné pole pro činnost svou nalezla. — Častěji obírala se j. otázkou o pěstování lnu a podporovala v tom ohledu snažení c. k. rady Reutera ve Vídni, zvláště co se týká nového způsobu připravování lnu; spojila svoje snahy s oněmi Pražské obchodní komory a c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti, aby k témuž účelu sestoupil se spolek akciový. Dále činilo vrchní ředitelství mnohonásobné kroky, aby vývoz českého skla na východ, zvláště do Oděsy byl udržen, v čemž c. k. generální konsul Gutmannsthal horlivě je podporoval. — Mnohočetná promemoria a dobrá zdání, jako o Kralupské uhelné dráze, o české západní dráze, o krajských školách v Rudohoří, o návrhu k novému zákonu o právu vodním, o dvou návrzích k novým zákonům průmyslovým a o mnoho jiných důležitých otázkách, dílem z vlastního popudu, dílem na vyzvání ministerstva, svědčí dostatečně o působnosti j-ty v oboru průmyslu a národního hospodářství. — Od r. 1852 počaly měsíční hromady a zvláště shromáždění týdenní, kterážto poslední po tu dobu byla téměř úplně zanedbána. Obdávány zajímavé přednášky a rozmluvy o záležitostech průmyslových a vystavovány rozličné výrobky. P. j. věnovala též zvláštní pozornost železným hutím a uhelným dolům, kterážto dvě důležitá odvětví průmyslu neměla dosud žádného zvláštního zastoupení. Jednatel pan Balling všemožně se snažil, aby j. oboje podporovala poradami, dopisováním a zodpovídáním podaných otázek. Přistoupilo do j-ty mnoho horníků a hutníků, a od r. 1853 děly se časté porady ve prospěch hutnictví a hornictví v dolech uhelných. Dále snažila se j., aby svoji knihovnu obohatila dokonalými spisy a knihami průmyslové vědy; bibliotéka k značnému přehledu znova spřádána. Jmění spolkového přibývalo, zařízeny tudíž vhodné inventáře a spolkové sbírky; učební prostředky a vzorky šetrněji uschovány byly. R. 1855 sestavena byla první sbírka užitečných minerálií českých v počtu 437; tato sbírka odeslána byla na všeobecnou výstavu světovou do Paříže, začež se j-tě dostalo vyznamenání medálií a diplomem. Usnavši potřebu podobného podniknutí sestavila j. sbírku technicky užitečných nerostů českých, aby každý do ní nahlédnouti a poučiti se mohl. — P. j. snažila se podporovati hutnictví a hornictví a vyznamenávaje muže v tomto odvětví průmyslovém činné a zasloužilé, udělila ve shromáždění dne 27. listopadu 1856 kladenským horníkům a hutníkům, jakož i panu Dietrichu Lindheimovi zlatý peníz spolkový, knížeti Josefu Dietrichsteinovi stříbrnou medailii a úředníkům co ředitelům hutí a dolů pochvalné diplomy. — Doba IV. Od r. 1858—1866. Činnost jednoty po slavnosti 25tiletého trvání jejího. Den 7. bř. r. 1858 zůstane památným v dějinách jednoty, neboť slavila u předešlém účastenství členů svých

a obecnstva Pražského za předsednictví protektora j.-ty, svobodného pána Mesceryho de Tschoor, místodržícího království Českého, v sále na ostrově Žofinském, ozdobeném průmyslovými výrobky a jinak ještě okrášleném, slavnost pětadvaceti letého trvání svého. Nejdůležitějšími předměty slavnosti byly: čtení nástinu dějin j.-ty, sepsaného od dr. Fr. L. Riegra, t. č. správního rady písemnictví, jmenování více čestných a záslužných členů, pak udílení odměn za vypsanou cenu. Slavnostní ruch však brzo ustoupil smutku, jakýž způsobila zpráva o úmrtí zakladatele a prvního vrchního ředitele, knížete Josefa z Dietrichsteina, jehož zásluh při slavnosti p. j. vděčně byla zpomenula. Ostatní čas r. 1858 a následující leta pohybovala se činnost j.-ty v mezích, jež jí vedle činnosti obchodních a živnostenských komor a nepříliš veliké příjmy dovolovaly; odměňovala žáky kreslířské a vzorkovací školy, udělila sklárnicku Petru Zieglerovi v Elisenthalu zlatou medaili za pokrok v lití zrcadel a vypala cenu 500 zl. za výrobu nejlepšího hydraulického vápna z domácích surovin, jež by Portlandskému cementu se vyrovnalo. R. 1859 byla opět nová volba správních radů a zvoleni opět dřívější hodnostáři, z nichž však dr. Fr. Ladislav Rieger zaměstnán jsa příliš literárními pracemi dne 10. května hodnost svou složil; po něm krátký čas prof. dr. Eberhard Jonák a Karel Nobak úřad správního rady písemnictví zastávali, až roku 1860 dne 15. listopadu zvolen byl dr. Raudnitz. K návrhu člena ředitelství, E. B. Anthona, zřízena jest poptavárna živnostenská, aby následkem většího ruchu v živnostech, jež zavedením svobody živnostenské od 1. května 1860 se očekával, poskytl a řemeslníkům příležitost, snadným způsobem zjednat si poučení v předmětech z oboru svého, což by jinak obtížněji a dražše zaopatřiti si museli. Nový živnostenský řád přiměl též vrchní ředitelství k tomu, že sestavilo zvláštní komitét, kterýž by se radil o vhodných prostředcích, jež by k oživení činnosti j.-ty směřovaly a tím v soublas přivedeny byly s novou dobou, jež živnostem svobodou živnostenskou nastala. Výbor pro hornictví v kamenouhelnách a hutnictví v železárnách odbyl dne 18. května shromáždění. Návrh dra Čupra, aby zřízena byla „Matice živnostenská“ k vydávání proutonárodních řemeslnických spisů, nemohl za příčinou skrovných prostředků peněžních proveden býti. Rok 1861 stal se tím památným, že jednak jevílo se větší účastenství řemeslníků, pak že přičiněním členů vrchního ředitelství české národnosti, zejména profesora Rudolfa Skuherského, českému jazyku zjednan větší průchod. Stanovy j.-ty byly znova do českého jazyka přeloženy a nápisy v místnostech j.-ty v obou zemských jazycích vyhotoveny. Jednota Pražských mistrů truhlářských k zařízení skladu nábytku žádala vrchní ředitelství, aby protektorát jejich jednoty přijalo a ustanovilo jí správní radu, která by zvláště nad peněžními záležitostmi skladu bděla; žádosti této vyhověno bylo. Pražská společnost požádala p.-vou j.-tu, aby se odbývaly porady o vyřízení jednotlivých přání jejich, dále o znovuzřízení záložny Pražských řemeslníků, o zvelebení a opravení průmyslové školy a konečně o vstoupení společenstev do jednoty. Pro každý z těchto předmětů sestavil se z členův j.-ty výbor, z nichž každému zůstaveno na vůli, chce-li se znalci na základě stanov rozmnožiti. Výbor, jemuž se otázka o průmyslové škole a o vstoupení společenstev do j.-ty přidělila, podal vypracovaný návrh svůj o znovuzřízení průmyslových a řemeslnických škol vrch-

nímu ředitelství, kteréž jej přijalo a k vysokému potvrzení předložilo. Výbor pro znovuzřízení záložny řemeslníkův Pražských podal návrh nových stanov tohoto ústavu, kterýž dle přání výboru od některých pánů starších jednotlivých společenstev ve zvláštním, úředně povoleném shromáždění schválen jest. Zvláštní komitét radil se o záležitosti dělnické, zejména o zaopatření dělníků ve stáří, v čas nemoci a neschopnosti k práci, pak o příbytcích pro dělnickou třídu. V týdenních schůzích jednáno o zajímavých předmětech a uspořádána výstava nových výrobků a nástrojů v místnostech j.-ty po několik dní, kteréžto výrobky profesor Arnstein z cest svých po Anglii a Francii byl přivezl. Říšské radě podány žádosti za prodloužení osvobození od daně činžovní, upravení horního desátku, usnadnění řádu stavebního a o svobodu advokacie. Usnešeno o obeslání světové výstavy Londýnské vyučovacími prostředky a pracemi žáků průmyslové školy, pak tiskopisy; řemeslníci vyslaní k výstavě podporováni byli penězi. — Ku konci roku viděl se dosavadní velmi zasloužilý jednatel, prof. Karel Balling, kterýž úřad tento po mnoho let s neunavenou pilností byl zastával, nucena hodnost tuto složiti, načež správní rada Batka jednateleství prozatímně přijal. R. 1862 vypršel čas úřadování vrchního ředitele a jednatele; jelikož místa správních radů byla jen prozatímně obsazena, muselo se též znova platně voliti. Okolnost tato, jakož i zmáhající se ústavní život, v jednáních veřejných spolků podilu beroucí, byly příčinou, že j. vzbudila pozornost všeobecnou a účastenství v ní dosáhlo výše dosud nevidané. Počet členů zakládajících vzrostl na 41, přispívajících však na 1043, nejvyšší to za celého trvání jednoty. V bouřlivé výroční bromaďe dne 21. máje zvolen za vrchního ředitele starohrabě Frant. Salm, za jednatele Bedřich Anthon; dr. Kreutzberg, prof. Wersin, Hugo Hezner a J. Batka za správní rady. Česká strana neprozrazila ani jediným kandidátem, za to však zvítězila při volbě do zastupitelstev průmyslových zaměstnání, kteráž volba teprv v listopadu se odbývala. Též českému jazyku dostávalo se rovného práva v jednání; nejen že český hlabol ozýval se opět při rokování, čehož od r. 1848 nebylo v jednotě slyšáno, nýbrž vydávány též české tištěné zprávy a také počalo se v týdenních schůzích česky přednášeti. Řevnivost obou stran, české a německé, a četné nové síly měly za následek, že nastal v jednotě ruch, jaký již dlouho v ní nepanoval. Jelikož valným počtem nových členů též peněžní prostředky se rozmnožily, byla otevřena možnost k provedení mnohého návrhu, kterýž dříve pro skrovné příjmy odložiti se byl musel. Nové návrhy, čelící vesměs k rozšíření a zvelebení činnosti j.-ty činily se také v hojně míře. Uvádíme: ustanovení jednatele na venkově, rozmnožení hodin ke čtení a zavedení večerního čtení, porady o výletech do průmyslových míst následkem vyzvání p.-vé j.-ty v Sonnenberku, příprava ke schůzi horníků a hutníků roku 1863, jež po tři léta se nebyla odbývala, a jednání v záležitostech průmyslové školy v Praze a ve venkovských městech, návrh k přípravě výstavy průmyslových výrobků českých r. 1863 neb 1864, zavedení poptavárny pro učenníky. Jednání o těchto předmětech zasahovalo však do následujícího roku, an volby až do listopadu se byly protáhly. Pro velké účastenství v měsíčních bromaďách odbývaly se tyto v zasedací síni sboru obecních starších na Staroměstské radnici. R. 1863 klesl opět počet členů na 900, an po volbách mnoho členů vystoupilo, k vůli nimž bylo

dříve přistoupilo; i tento počet během roku ještě se zmenšil. Ve výročním shromáždění dne 12. března 1863 zvolen za jednatele profesor Rudolf Skuherský na místě odstoupilého B. Anthona, ředitele továrny, a v měsíční hromadě dne 9. dubna vykonala se nejen volba zastupitelstev průmyslových zaměstnání, nýbrž zvoleni prozatímně až do příští výroční hromady nový správní rada písemnictví a pokladnictví, za prvního Dr. Antonín Fink, za druhého obchodník Karel Sedmík, anto Dr. H. Kreutzberg a H. Hetzner úřad svůj byli složili; v měsíční hromadě dne 18. června prof. Jan Krejčí na místě prof. K. Wersina za správního radu písemnictví taktéž prozatímně zvolen byl. Nové ředitelství chopilo se vší silou rozmanitých prostředků k rozkvětu j.-ty. Zvláště to byl jednatel prof. Skuherský, který s rázností a obětavostí neunavnou věnoval veškerý svůj prázdný čas p.-vé j.-tě a byl duší všech nových opatření. Především obrátil svou pozornost ku spořádání vnitřních záležitostí; sem patří srovnání archivu, knihovny, inventáře, sbírek a náradí, sestavení důkladného katalogu kněh, práce to velmi značná a důkladná, rozšíření čítárny pro obecenstvo, obnovené zařízení čítárny průmyslových časopisů pro členy a založení nadace Pětrosovy ku podpoře chudých žáků průmyslové školy. Neméně pečoval o získání zakládajících a přispívajících členů, o přednášky v týdenních schůzích; vůbec nebylo oboru, o jehož zvelebení by se nebyl staral. Než uprostřed činnosti urvala jej nelítostná smrt již 9. října 1863 a způsobila tím větší žal, že v tak krátké době svého úřadování tolik byl vykonal. Prozatímním nástupcem jeho byl prof. Krejčí a Dr. Antonín Mezník. — Další činnost jednoty roku 1864 záležela v poradách o návrhu zákona o právu vodním, k vyzvání ministeria tržby, v podání dobrého zdání o obdivování světové výstavy ve Vídni a podání dobrého zdání českému místodržitelstvu o lněné bavlně z továrny p. Tetznera v Jirkově; dále přimlouvala se j. u vlády za snížení porta listovního, rokované stran vydávání a podporování českého průmyslového časopisu, a podporovala se nově zařízení průmyslová škola nábytkem a vyučovacími prostředky; zakoupeny prostřednictvím p. Vojty Náprstka na Londýnské výstavě nové vzorné výrobky, jež se vystavily. Z četných týdenních schůzí dlužno zpmenouti těch, ve kterých o předmětech na Londýnské výstavě světové vystavených se přednášelo, pak malé výstavy rozmanitých předmětů, které přičiněním p. F. Šimáčka od barona z Hohenbruku propůjčeny byly. Dne 12. a 13. říj. odbyvalo se shromáždění komitétu pro hutnictví železné a hornictví kammeného uhlí po tříleté přestávce, jež velmi čteně navštíveno a v němž důležitá usnešení učiněna byla. Prof. Dr. Kořistka, představený zastupitelstva hornictví a hutnictví, podal důkladnou zprávu, kteráž tiskem vyšla. Následkem usnešení měsíčních hromad předešlého roku zřízen pod předsednictvím hospodářské rady Antonína E. Komersa zvláštní komitét, záležející z členů j.-ty, obce Pražské, c. k. vlast. hosp. společnosti, obchodní komory Pražské, kterýžto komitét měl za úkol, raditi se, jakým způsobem by sbírání výmětů lidských a zvířecích v Praze a v předměstích provésti a k účelům hospodářským zužitkovati se mohlo. — Za příčinou dotazu místní p.-vé j.-ty v Hanovru stran působení živnostenské svobody v Čechách sestaven zvláštní výbor, kterýž tuto otázku proskoumal, a Dr. Ant. Haas sepsal o tom důkladnou zprávu, která tiskem vyšla. Jiný předmět důkladných porad bylo opět lnářství. Dne 12. a 13. září odby-

váno opět shromáždění horníků a hutníků poprvé co výbor pro hornictví a hutnictví v Čechách, tentokrát v Jáchimově pod předsednictvím horního rady Waltra. Ze stálých výborů jevil výbor pro statistiku obzvláštní činnost. Týdenní schůze tak jako před rokem dosti čteně se odbyvaly, a vedle nich uspořádány cykly přednášek o krasostavitelství (B. Nosek), o horním zákoně rakouském (horní komisař Dvořák), o novém obchodním právu (Ant. Skřivan). Počet členů obnášel 570. Ve výroční hromadě dne 23. června 1864 měl znova voliti se vrchní ředitel, neboť starohrabě Salm hned na počátku roku se byl poděkoval, pak jednatel a 3 správní radové, kteří zastávali jen prozatímně hodnosti své, jelikož však hromada se rozešla, vykonaly se volby tyto až 29. listopadu a zvoleni byli: za vrchního ředitele kníže Jiří Lobkovic, za jednatele J. S. Skrejšovský, majetník denníku *Politik*, za správního radu písemnictví Otakar Zeithammer, pro vědeckou činnost opět prof. J. Krejčí, pro pokladnictví Ant. Skřivan. Kníže Lobkovic velbu nepřijal, pročež zůstalo místo vrchního ředitele neobsazeno až do výroční hromady r. 1865, v níž zvolen byl majetník továrny Alois Oliva, první vrchní ředitel z třídy měšťanské. Definitivním konstituováním správní rady jakož i novou volbou zastupitelstva průmyslových zaměstnání nastala opět větší činnost. Zejména to byl návrh k uspořádání všeobecné výstavy zemí koruny České, jež těšil se obzvláštní péči nového ředitelstva; upustilo se sice později od výstavy v takovém rozměru, a j. chtěla obmeziti se jen na výstavu průmyslových výrobků českých, i zavedena již se šťastným výsledkem subskripce pro případ schodku, než ohledem na špatné poměry živností odložila se výstava až na příznivější dobu. Zařizování jednateleství venkovských, dříve výboru pro statistiku ponechané, převzalo nyní ředitelství samo. Ministeriu obchodu podána petice o záležitosti stavby Vídeňsko-Budějovicko-Plzeňsko-Chebsko-Třeboňsko-Pražské dráhy a dobré zdání stran tarifu na železnicích. Ministru tržby, baronu z Wüllerstorfu, podáno při nastoupení úřadu jeho exposé stran stavu zájmů, jež jednota zastupuje. Nejen že týdenní schůze ještě čteněji nežli 1864 se odbyvaly, nýbrž i stáli výborové počali větší činnost jeviti tím, že zařizovali si pro účastníky své zvláštní týdenní schůze, ve kterýchž o záležitostech dotýčných odborů jednáno, a předměty se vystavovaly; zejména dlužno tuto vytknouti výbor pro výtvarné umění a chemii. Aby uznány byly zásluhy pilných, zručných a věrných dílovedoucích a starších tovaryšů, kteří u jednoho pána nejméně 10 let v práci a 6 let co dílovedoucí byli vytrvali, vypsána odměna 20 stříbrných medailí jednoty, k nimž ještě vrchní ředitel Alois Oliva a člen ředitelstva J. M. Šáry každý po 5 medailích přispěli. Slavnostní udělování těchto medailí dělo se ve výroční hromadě dne 25. března 1866. Dále udělila j. řediteli továrny na porculán v Klášterci, Karlu Venierovi, za zlepšené topení pecí plyny medaili, a podporovatel uskutečnění toho, hrabě Oswald Thun zvolen za čestného člena. Podávána dobrá zdání, tak na př. o papíru z kůry smrkové, a zodpovídáno četných otázek do poptavárny vložených. Dne 29. a 30. září 1865 odbyváno opět shromáždění horníků a hutníků v Praze. K návrhu jednatele usnešeno, aby v oněch městech venkovských, ve kterých několik členů k j.-tě přistoupí, zřídily se knihovny živnostenské nákladem j.-y. K návrhu architekta Novotného uspořádají se kočující výstavy nejlepších a nejnovějších výrobků na venkově. Nejnovější čin jest, že k návrhu a

obětavosti vrchního ředitele, Aloisia Olivy zřídí se stálá výstava průmyslových výrobků a děl výtvarného umění. — Spisy o jednotě pojednávající. Mimo roztroušené zprávy o zařízení a činnosti jednoty v rozličných v Praze vydávaných politických novinách, p-vých a jiných listech, pak časopisech od jednoty vydávaných a v předcházejícím (v článku tomto) zejména uvedených, obsahují podrobnější zprávy od jednoty uveřejňované měsíční a výroční přehledy pod jménem *Jednoty*, od r. 1861—62 též v českém jazyku; pak spisy v německém jazyku: *Der Verein zur Ermunterung des Gewerbsgeistes in Böhmen, seine Begründung und Wirksamkeit. Aktenmässig dargestellt von K. J. Kreutzberg* (Prag 1833) a *Geschichte des Vereins zur Ermunterung des Gewerbsgeistes in Böhmen, herausgegeben bei Gelegenheit der Feier seines 25jährigen Bestandes am 7. März 1858* (Prag 1858). ka. — P-vé školy, jichž účelem jest zvelebení a podporování průmyslu a řemesel, jsou trojího druhu: a) vědecké, jako školy umělecké a řemeslné (*école des arts et métiers*) v Paříži a Berlíně, školy polytechnické, školy metalurgické, rukodílné, hornické a lučebnické, rozšířené po celé Evropě; školy inženýrské, stavitelské a rolnické. Škol těchto neustále přibývá, avšak nikde nedošly posud tak velikého rozvoje jako v Prusku, Sasku, Bavořích a vévodství Nasovském. P-vá škola v saské Kamenici, jedna z nejlepších toho druhu, měla r. 1857 16 profesorův a učitelův a 237 žáků. Některé z těchto škol mají veliký sbor profesorský a jich studium trvá 6—7 let. b) Školy technické, v kterých mimo obyčejné nauky elementární se žáci učí některému umění, řemeslu neb zaměstnání; sem náležejí školy krajkářské v Belgii a Irsku, svobodné školy kreslířské, školy, ve kterých se dívky učí vésti domácnost (v Londýně si o ně veliké zásluhy zjedнала slečna Burdett Couttsova) a p-vá škola v Novém Yorku, zřízená Petrem Cooperem. Ve Francii, Belgii, mnohých státech německých a v Irsku jsou školy tyto četné. Veliký podnět zavdán byl vzdělání průmyslnému zřizováním spolků p-vých v rozličných zemích, zvláště pak v Anglii a Německu. V Anglii nacházejí se skoro ve všech městech a mnohých vsích ústavy řemeslnické (*Mechanics' Institutions*), od spolkův zakládané a řízené. Už koncem minulého století povstali v některých průmyslných městech (v Birminghamě 1789, v Glasgově 1799) spolkové k tomu účelu, aby poskytovali dělníkům vzdělání elementárního, a r. 1821 sestoupil se ve Glasgově spolek průmyslníkův k podobnému, ovšem širšímu účelu, zamýšleje hlavně zřízením knihovny a sbírky modelů ke vzdělání řemeslníkův působiti. Spolek tento nazval se *Mechanics' Institution* a stal se netoliko o to, aby večer se odbývaly přednášky o předmětech elementárních, ale i přednášky o mechanice, lučbě a pod. Ústav tento, který málo změněn trvá podnes, našel mnoho následovatelův nejdříve v Edinburce a na jiných místech ve Skotsku, potom i v městech angl., zvláště v Yorkshiru. Původní název skoro všude jest podržen. R. 1853 bylo takových škol spolkových 180 se 23.000 žáky, mimo to bylo 170 ústavů beze škol (pouze s bibliotékami, čítárnami, sbírkami atd.); z těchto 350 spolků bylo jedině v Yorkshiru 127 s 20.000 členy; ze škol přišla na Londýn jedna (se 400 žáky), na Liverpool jedna (s 200 ž.), na Manchester jedna (se 100 ž.). Od té doby ústavů ještě přibýlo a nyní jest jich na 1000. Vyučuje se v nich hlavně čtení, psaní, počtům, kreslení, zeměpisu a kněhvedení, zřídka geometrii; jenom na některých pěstují se staré jazyky, vědy přírodní a mechanika. Školní plat

obnáší obyčejně 1 šilink měsíčně. Ústavy tyto se vydrží ročními příspěvky bohatých příznivců a týdenními a měsíčními příspěvky členů spolkových i posluchačů. Některé ovšem mají finance chatrné, avšak o podporu vládní neucházely se nikdy, neboť by tím účastenství obecnstva ocháblo. Některé předměty přednášejí placení učitelé, jiné přednášky mívají členové spolku nebo mužové se sousedstva, a ty bývají nejvíce navštěvovány. Mnozí spolkové jiného druhu, tytéž i jednotlivé rodiny, řídí v menších městech školy večerní, v kterých dělníci fabriční, nádenníci a jiní mohou dohoniti co byli z mládí zanedbali. Školného se tu platí 3—4 pence týdně. Jsou i třídy pro dorostlé dívky; roku 1851 bylo takových škol 1545, v nichž mezi 40.000 navštěvovateli bylo 12.000 ženských. Zvláštní zásluhu o rozšiřování ústavů řemeslnických má „spolek ku podporování technických vědomostí“ (*Society of Arts*), sídlící v Londýně a vydávající časopis, v němž podává zprávy o působení spolkův. V Londýně obračejí též vyšší učiliště zřetel svůj k třídám pracovním, jako kolej Králova (*King's College*), kde se odbývají večerní přednášky o všelikých třídách pracovních potřebných vědách (r. 1861 navštěvovalo je průměrem 1334 posluchačů), a škola dělnická (*working men's college*), kterouž založili a řídí vzdělání lidumilové, jednak mladí, právě vystudovali muži, jednak i učenci proslulí; učitelové neberou platů a posluchači zapravují pouze jiné běžné výlohy. (R. 1861 měla průměrem 527 návštěv.) Podobné jako tato jsou školy i v jiných městech anglických, v Huddersfieldě, Birminghamu atd. I ve Francii není nedostatek škol p-vých; zvláštní však zmínky zasluhují školy v Lyoně a Lille. Večerní přednášky jsou zavedeny skoro všude kde kvete průmysl, avšak jsou málo navštěvovány. V Německu stojí v ohledu tomto na prvním stupni p-vá škola ústředního ústavu pro podporování obchodu a průmyslu v Stuttgartě (*Centralschule für Gewerbe und Handel für das Königreich Württemberg in Stuttgart*), při níž jest škola kreslicí a modelovací, škola tkalcovská, lučebnický ústav průběrný s laboratoriem, bibliotéka s čítárnou a sál pro veřejné přednášky; velmi důležitá jest při ní vzorná sbírka předmětů průmyslných (*technisches Musterlager*), které nebyly vyrobeny ve Vírtemberce a průmyslníkům domácím mají býti vzorem průmyslu zahraničního. Podobný ústav povstal r. 1863 v Norimberku v Bavořích. Avšak kdežto ve Vírtemberce (a v Badensku) návštěva škol řemeslnických nucena není, bývají v Bavořích žáci někdy policejní mocí voděni do nedělních škol, čímž ovšem nevzbuzuje se chuť k jich navštěvování. V Prusku jest s každou krajskou p-vou školou spojena škola řemeslnická, v které se učenici vyučují kreslení, vědám přírodním, geometrii, počtům a němčině za malý školní plat. Návštěva jest prostřední a výsledek ukazuje se zvláště při školách nedělních. Vadit zde hlavně nepravidelné navštěvování a nedostatek působících učitelů. V Badensku vydržovány jsou p-vé školy od obcí s podporou státu; učitelé jsou úředníci s platem 500—1200 zl. r. Ve Frankfurtě n. M. zařídil r. 1816 „Spolek ku podporování užitečných umění a jich věd pomocných“ školy p-vé, jež jsou: nedělní škola pro řemeslníky, škola večerní a vyšší škola řemeslnická. V Sasku mají Drážďany školu p-vou od r. 1861; vyučuje se v ní večer od 7½—9½ hodiny a s částí v neděli arithmetice, geometrii, rejsování, kreslení, modelování, fysice, řeči něm. a kněhvedení. Konečně připomínáme p-vé školy v Krefeldě, Düsseldorfě, Münsteru, Neisse, Saarbrückenu, Bruselu a jinde. — c) Školy zřízené k vychovávání chudých